

Titel: Substantiële gelijkheid bevorderen in Zuid-Afrika: controversiële standpunten van de elite over constitutionalisme, gender en het recht op sociale voorzieningen

Uitgaande van het recht op sociale voorzieningen in Zuid-Afrika worden controversiële standpunten van de elite over het verband tussen constitutionalisme, sociaaleconomische rechten en sociaal beleid in dit proefschrift onderzocht. Daarmee wordt duidelijk hoe structurele ongelijkheid tot uiting komt in het hedendaagse Zuid-Afrika. Structurele ongelijkheid is toegenomen sinds het einde van de apartheid, ondanks de instelling van een constitutionele democratie in 1994. Deze is gebaseerd op de principes van waardigheid, gelijkheid en sociale rechtvaardigheid, en de erkenning en afdwingbaarheid van grondwettelijk beschermde burgerlijke, politieke en sociaaleconomische rechten voor iedereen in democratisch Zuid-Afrika. Armoede en ongelijkheid zijn ingebakken, geracialiseerd en gendergebonden in talrijke sociale structuren. Dit treft vooral zwarte vrouwen. Zij worden sociaal buitengesloten en hun dagelijks leven is vol gevaren. Daarom gaat dit onderzoek over de omstreden juridische, politieke en sociaal-economische gezichtspunten van de elite waarop het hedendaagse sociale beleid in het Zuid-Afrika van na 1994 is gebaseerd. Het doel is om meer inzicht te verkrijgen in de kloof tussen de grondwettelijke aspiraties van Zuid-Afrika en de ongelijke werkelijkheid.

Ik heb een kritisch, op mensenrechten gebaseerd, sociaaljuridisch theoretisch kader met een methodologie ontwikkeld en toegepast ter verkenning van de mogelijkheden en beperkingen van sociaaleconomische rechten als herstelmechanisme voor historisch onrecht dat een direct gevolg is van kolonialisme en apartheid in Zuid-Afrika. Mijn multidimensionaal en interdisciplinair analytisch kader omvat juridisch pluralisme, intersectionaliteit en juridische mobiliseringsbenaderingen om onderzoek te doen naar de conceptualisering, verwezenlijking, toepassing en bescherming van het recht op sociale voorzieningen in Zuid-Afrika.

In de methodologie zijn juridisch bewustzijn en intersectionaliteit geïntegreerd om te onderzoeken hoe leden van de elite, waaronder overheidsfunctionarissen, advocaten, academici en actoren uit het maatschappelijk middenveld, denken over het recht op sociale voorzieningen en verwante mensenrechtenverplichtingen, en over de factoren op lokaal niveau en wereldschaal die hun besluitvormingsproces hebben beïnvloed. Door middel van 23 semigestructureerde interviews heb ik onderzoek gedaan naar de machtsdynamiek die beïnvloedt hoe de elite aankijkt tegen de rol van grondwettelijk beschermde sociaaleconomische rechten bij het aanpakken van structurele ongelijkheid. Bovendien heb ik een kader ontwikkeld voor een op mensenrechten gebaseerde begrotingsanalyse om meer inzicht te verkrijgen in de begrotingsprioriteiten die de overheid stelt om bestaande ongelijkheid aan te pakken door middel van sociale voorzieningen.

Uit het onderzoek blijkt dat in de huidige Zuid-Afrikaanse benadering, waarin het recht op sociale voorzieningen in de eerste plaats wordt verwezenlijkt in de vorm van armoedebestrijding, voorbijgegaan wordt aan de machtsdynamiek achter de verwezenlijking van sociaaleconomische rechten. Hierdoor wordt het bereiken van substantiële gelijkheid tegelijkertijd bevorderd en belemmerd. Het stereotyperen van begunstigden van sociaal beleid, in combinatie met voortdurend bestuurlijk falen, vormt een ernstige belemmering voor het bevorderen van substantiële gelijkheid in Zuid-Afrika. Om de uitsluiting die voortvloeit uit de huidige beleidsprocessen en -uitvoering tegen te gaan, kunnen juridische mobilisatiestrategieën dienen als juridische, politieke en sociale aanspraken die niet alleen sociaaleconomische rechten beschermen, maar de bevolking ook sterken in de overtuiging dat het recht en de rechtbanken een wezenlijke rol kunnen spelen in het aanpakken van structurele ongelijkheid. Ten slotte is het grondwettelijk kader van Zuid-Afrika als wereldwijde speler op het gebied van mensenrechten niet alleen een cruciaal mechanisme van tegenmacht in het streven naar substantiële gelijkheid en sociale rechtvaardigheid door het bieden van sociaaleconomische rechten in eigen land. Het speelt ook een belangrijke rol in het internationaal bestuur door zuidelijke belangen op de voorgrond te plaatsen bij de strijd over complexe sociaaleconomische kwesties die rechtstreeks van invloed zijn op een alternatieve toekomstige wereld.

Dit proefschrift levert op drie manieren een bijdrage aan ontwikkelingsonderzoek: 1) door het voorstellen van een innovatief interdisciplinair kader en een methodologie om de politieke, economische en sociale machtsdynamiek aan te pakken die ongelijkheid in de samenleving veroorzaakt en die buiten het terrein van geïnstitutionaliseerde juridische kaders valt; 2) door het verkennen van het transformatieve potentieel van het recht op sociale voorzieningen om de verschillende facetten van structurele ongelijkheid aan te pakken. Hieronder valt een integrale en allesomvattende benadering van armoedebestrijding in combinatie met het bevorderen van gendergelijkheid; en 3) door licht te werpen op de mogelijkheden en beperkingen van bestuurlijke structuren die ondanks de overgang naar een democratie in Zuid-Afrika nog stammen uit de tijd van het kolonialisme en de apartheid, en daarmee een transformatief constitutionalisme te propageren waardoor substantiële gelijkheid in Zuid-Afrika en Afrika als geheel wordt bevorderd.